

UGDYMO PLĖTOTĖS CENTRAS

Metodinė medžiaga

*Tautinių mažumų gimtųjų kalbų
programoms įgyvendinti*

UGDYMO PROCESO ORGANIZAVIMAS

Parengė:

Liucina Jaglinska, Vilniaus S. Konarskio mokyklos mokytoja ekspertė

Ana Jasinska, Vilniaus Jono Pauliaus II gimnazijos mokytoja ekspertė

Danuta Szejnicka, Ugdymo plėtotės centro metodininkė

2010 m.

UGDYMO PROCESO ORGANIZAVIMAS

Gimtosios kalbos mokymo uždaviniai mokinio atžvilgiu

Gimtosios kalbos mokymas turi užtikrinti visapusišką asmenybės vystymąsi, parengti mokinį gyvenimui, išmokyti prisitaikyti prie besikeičiančio pasaulio:

- per gebėjimą įsisavinti pagrindines žinias apie žmogų, gyvenimą, pasaulį ir kultūrą, ypač literatūrą ir kalbą, kad suprastų save ir kitus žmones bei supančią realybę;
- lavinant mąstyseną: atidumą, įvairių reiškinių stebėjimą, jų analizę ir aprašymą, gebėjimą palyginti, klasifikuoti, išsakyti asociacijas, daryti išvadas, suvokti ir apibendrinti;
- per kalbinį ugdymą: lengvą, greitą, funkcionalų ir nepriekaištingą komunikacinių poreikių tenkinimą, per kalbėjimą ir klausymą, rašymą ir skaitymą;
- lavinant vaizduotę, atmintį, taurius jausmus, estetinę išraišką;
- atsakingai naudotis laisve, jausti atsakomybę už save, gebėti bendradarbiauti ir dirbti kolektyve;
- ugdant kūrybiškumą, individualumą, išmoningumą, išvermingumą, kruopštumą, pareigingumą;
- skatinant pradėti dirbti savitu stiliumi, susikurti savo vertybių sistemą.

Mokytojo profesinės kompetencijos bruožai

Mokytojas - besimokančios visuomenės pilietis, todėl jo kompetencijos, asmeninės savybės – atvirumas naujovėms, kūrybiškumas, bendradarbiavimo įgūdžiai ir pasiryžimas nuolat atnaujinti žinias – yra ir profesinės kompetencijos sėkmės prielaida.

Kompetentingas mokytojas yra panašus į filosofą, nes analizuoja savo teigiamą ir neigiamą patyrimą, apmąsto ir įsisąmonina savo pažiūras, vertybes, individualų mokymosi stilių, nes visa tai realizuoja mokyme, kurį organizuoja ir kartu stebi, kaip tai atsilieps mokiniams, mąsto apie tolimesnes perspektyvas.

Skiriamos penkios pagrindinės mokytojo profesinės veiklos kompetencijos:

- mokymo (si) projektavimo (bendri asmeniniai mokymosi tikslai),
- jo įgyvendinimo (tikslų siekimas),
- įsivertinimo (kaip pasisekė įgyvendinti mokymosi tikslus),
- asmenybės saviugdos (įsivertinimo korekcija),
- tyrimo (mokymosi motyvacija).

Kiekviena funkcinė kompetencija dar susideda iš daugelio smulkesnių kompetencijų, kurias atitinka veiksmus, reikalingus veiklai realizuoti.

Pagrindinis ugdymo proceso tikslas – mokinių pasiekimai, laimėjimai, daroma pažanga. O tai įmanoma pasiekti tik tuomet, kai mokosi patys mokytojai. Todėl mokytojui svarbu būti pasirengusiam dinamiškai aplinkai, nuolat analizuojant kompetencijas bei jų tobulinimo galimybes.

Mokymo procese mokymas svarbus ne tik turinio (mokymo medžiagos), bet taip pat ir auklėjimo veiksmingumas, todėl mokytojas privalo:

- puikiai pažinoti mokinį
- atkreipti dėmesį į jo pasiekimus
- gebėti paskatinti
- pastebėti kiekvieną pasisekimą, kad ir patį mažiausią
- mokyti jausti pasitenkinimą savo pasiekimais

- ugdyti meninius gebėjimus
- mokyti pasitikėti savo jėgomis
- toleruoti jo išskirtinumą
- įdėmiai klausyti mokinio
- gebėti kalbėtis su mokiniu
- žinoti motyvacijos skatinimo būdus (išorinius ir vidinius)
- supažindinti mokinį su savo tikslais ir reikalavimais įvertinant savo ir mokinio tikslų neatitikimą
- suteikti mokiniui galimybę pasitaisyti

Ugdymo proceso organizavimo nuostatos

Šiuolaikinėje didaktikoje ypač svarbus mokinio ir mokytojo bendradarbiavimas. Nors ir mažiausia, bet pagrindinį vaidmenį atliekanti didaktikos procese grandis yra pamoka. Pamokos kokybę, jos struktūrą ir eigą aprėpia trys veiksniai: mokinys, mokytojas ir mokymo medžiaga

Mokymo procese reikėtų taikyti tokius mokymo metodus, kurie ne tik mokytų, bet ir auklėtų, sujungtų intelektą ugdančias operacijas su mokinių praktiniais darbais, leistų nuo enciklopedinio turinio pereiti prie kūrybinio mokytojo ir mokinio bendradarbiavimo.

Reikia nepamiršti, kad gebėjimas įsiminti priklauso nuo pasirinktų metodų, pavyzdžiui, panaudojus klausymo metodą mokinys įsimena 5 procentus pateiktos medžiagos, skaitymo – 10, naudojant garso-vaizdo metodus – 20, demonstravimą – 30, diskusiją grupėje – 50, praktinio savarankiško darbo metodus – 75, kitų mokymo – greitas žinių perteikimo metodą – 90 procentų.

Darbo formų ir metodų pasirinkimas priklauso nuo tam tikros mokinių grupės poreikių ir galimybių, nuo tikslų, kuriuos išsikėlė mokytojas, nuo mokyklos techninių priemonių bei realių gimtosios kalbos, istorijos, dailės, etikos mokytojų bendradarbiavimo galimybių. Neįmanoma mokytojui įpiršti konkrečių metodų, svarbu pasirinkti tokius metodus ir metodinius būdus, kurie yra veiksmingi tikslams pasiekti.

Labai svarbus darbo su mokiniais elementas yra kultūrinis tekstas, jo kruopšti analizė ir interpretacija. Kūrinio išgyvenimai, pojūčiai, emocijos, vertinimai ir refleksija turi padėti suvokti tekstą, nustatyti kūrinio žanrą, rasti jame gilesnių reikšminių sluoksnių, pvz.....

Svarstymo ar diskusijos pagrindu neturi būti literatūros kūrinys. Pavyzdžiui, pamokų cikle, skirtame mito *Dedalas ir Ikaras* nagrinėjimui, siūloma analizuoti P. Brueglo/io *Ikaro krytį* ir M. Chagallos *Ikarą*, kurie konfrontuoja tarpusavyje, aptarti T. Ruževič *Teises ir pareigas* arba išanalizuoti E. Brylo *Apie Ikarą vis kalba* eilėrašį. Tuomet atsiveria didesnės galimybės pažinti daugelio rašytojų ir poetų filosofiją, padėti mokiniams suvokti kultūros ir tradicijų vertę.

Kiekvienas kultūrinio teksto žanras reikalauja vis kito nagrinėjimo metodo. Svarbu, kad mokiniai nors minimaliai aptartų pateiktą tekstą, todėl reikėtų naudoti probleminius metodus, diskusiją, dramą, kurie provokuotų mokinius ieškoti, veikti, bei priartintų kultūros reiškinius prie mokinių patirties ir išgyvenimų.

Poezijos pamokose svarbu padrąsinti mokinius interpretuoti ir argumentuoti savo teiginius citatomis iš teksto. Publicistiniuose ir mokslo tekstuose, kurių suvokimas mokiniams gali būti problemiškas, taikomas teksto padalijimo į logines dalis metodas, šioms dalims suteikiami atitinkami temų pavadinimai.

Dirbant su mokiniais padeda įvairios šiuolaikiškos teksto analizės formos, pavyzdžiui, mokiniai turi parengti pokalbį su Nike ginkluotų susirėmimų tema, inscenuoti pasirinktų literatūros veikėjų televizijos debatus, pristatyti 12 šiuolaikinio Heraklio darbų. Svarbu organizuoti darbą taip, kad pamokų ir namų darbų užduotys (raštu ir žodžiu) nebūtų schematiškos, nutolusios nuo mokinio patirties, lavintų jo vaizduotę ir kūrybiškumą.

Kūrybinę mokinio veiklą galima skatinti pateikiant įvairiausių darbo su tekstu užduočių. Pavyzdžiui, nagrinėjant graikų mitologiją, mokiniams užduodama sukurti 9 šiuolaikines mūzas (reklamos, interneto). Mokiniai piešia jų šaržus, suteikia mūzoms vardus. Nagrinėdami H. Senkevič *Kryžiuočius*, kuria komiksą, o analizuodami A. Mickevičiaus *Vėlines* rengia inscenizaciją (tokiomis ir panašiomis užduotimis svarbu ugdyti darbo grupėse įgūdžius).

Analizuojant literatūrinį tekstą mokiniai turi susidomėti kūrinio kalba: jos struktūra, žodynu, klabos sintakse. Pavyzdžiui, per šias pamokas galima nagrinėti literatūrinius, publicistinius, dalykinius tekstus (užrašai, reklama). Verta naudoti kalbos žaidimų metodus: vieno žodžio keitimas kitu, tam tikrų žodžių ar morfemų vengimas arba keitimas kitais. Tai padės mokiniams suprasti, kad kiekviena panaudota gramatinė forma skirta atvaizduoti supančią aplinką.

Kalbos pamokose nederėtų pamiršti, kad negalima apsiriboti vien rašto užduotimis, reikia atkreipti dėmesį į žodinę versiją, tai reikštų tirti mus supančią kalbą, atkreipti mokinio dėmesį į kalbos klaidas.

Kelti mokinių motyvaciją galima praktiškai panaudojant jų darbus: organizuojant „mokslininkų sesiją“ su kita klase, publikuojant įdomiausius darbus mokyklos laikraštyje, rengiant mokinių darbų parodas, organizuojant prezentacijas mokinių tėvams.

Mokytojas savo didaktiniame darbe turėtų išnaudoti visas galimybes: filmą, teatrą, muziką, dailės kūrinius, spaudos tekstus, internetą, užsiimti reklamų kalbos analize bei analizuoti jaunimo dainų tekstus. Svarbu mokiniams suteikti galimybių atskirti tikrąjį meną nuo kičo, kad galėtų protingai pasirinkti, palyginti kūrinį su pagal jį pastatytu filmu, poetinį vaizdavimą su moksliniu arba publicistiniu. Atvirą, kūrybinį ir kritinį mokinio požiūrį galima atskleisti per skirtingą tos pačios temos nagrinėjimą.

Integravimo galimybės ir IKT panaudojimas

Atnaujintose pagrindinio ugdymo bendrosiose programose ypatingai svarbus dėmesys yra skiriamas integracijai, kad per kitų dalykų pamokas išugdyti gebėjimai būtų perkeliami mokant gimtosios kalbos.

Mokantis kalbų ryšys su *integruojamosiomis programomis* grindžiamas bendrųjų gebėjimų, reikalingų asmens kompetencijoms įgyti, ugdymu. Tai komunikavimo gimtąja ir kitomis kalbomis, informaciniai, kritinio ir kūrybinio mąstymo, mokymosi, bendradarbiavimo ir kiti gebėjimai.

Mokantis kalbų vyksta *dalykų integracija*, nes kalbos temos yra iš įvairių gyvenimo sričių.

Baltarusių, lenkų, rusų gimtosios kalbos ugdymo turinys yra susijęs su lietuvių valstybinės kalbos, socialinių mokslų, informacinių technologijų, meninio ugdymo bendrosiomis programomis, šias sąsajas lemia bendrųjų gebėjimų ugdymosi ir tematikos bei problematikos siejimo aspektai. 9 – 10 klasėse analizuodami grožinės literatūros kūrinius mokiniai remiasi istoriniu, socialiniu bei kultūriniu kontekstu. Kalbos ugdymas derinamas su lietuvių valstybinės kalbos dalyko veikla (straipsnio, pranešimo, žinutės rašymas), medžiagos apdorojimas sietinas su informacinėmis technologijomis (pateikčių rengimas, informacijos paieška internete).

Toliau pateiktas pavyzdys kaip bendrojoje programoje numatyta integruoti baltarusių, lenkų, rusų kalbos ir lietuvių valstybinės kalbos ugdymą 5 – 6 klasių koncentre.

Dalyko turinio integravimas su kitomis programomis turi prasidėti nuo suderintų ilgalaikių planų, nuo mokytojų bendradarbiavimo derinant ugdymo turinį.

Kursyvu išryškinti komunikavimo gebėjimai ir žinios, numatytos šitų dalykų bendrojoje programoje.

turinis	Baltarusių, lenkų, rusų gimtosios kalbos	Lietuvių valstybinė kalba
<p>Kalbinis ugdymas</p> <p>Kalbinė veikla</p> <p>Kalbėjimas</p> <p>Skaitymas</p> <p>Rašymas</p>	<p>9.6.1.1. Kalbėjimas ir klausymas Kalbėjimas atsižvelgiant į situaciją ir adresatą: oficiali, neoficiali situacija (stilistinė kalbos raiška)</p> <p>Kalbėjimo formos: <i>monologas</i> (pasakojimas kaip informacijos perteikimas, glaustas ir detalus atpasakojimas, atpasakojimas keičiant asmenį, pasakos sekimas, knygos pristatymas, pasisakymas), <i>dialogas</i> (pokalbis, interviu). Pokalbis kaip kooperacija: dalijimasis mintimis, jausmais, patirtimi, mąstymas kartu, siejamas vienos temos ir tikslų.</p> <p>Klausymo reikšmė bendraujant. Klausymas ir bendravimo kultūra.</p> <p>Skaitymo <i>tikslų</i> (savo malonumui, mokymuisi, informacijai rasti) suvokimas.</p> <p>Grožinių ir negrožinių tekstų skaitymas, jų specifikos suvokimas. Atskiro žodžio prasmės suvokimo svarba visam tekstui suvokti.</p> <p>Rašymo eiga: temos suvokimas, <i>planavimas, juodraščio rašymas, juodraščio svarstymas</i> (su tėvais, draugais ir (arba) mokytoju), redagavimas, pateikimas.</p> <p>Rašymas paisant žanro reikalavimų: <i>rašinyš, asmeninis laiškas, sveikinimas, kvietimas, instrukcija; kūrybiniai bandymai (pasaka, apsakymas, eilėraštis, dienoraštis ir pan.)</i>.</p>	<p>11.3.2.1.1. Kalbėjimas</p> <p>Kalbėjimas įvairiems adresatams: jaunesniems už save, bendraamžiams, vyresniems, pažįstamiems ir nepažįstamiems.</p> <p>Kalbėjimas <i>monologu</i> ir <i>dialogu</i> žinoma įprastine tema, kai nurodyti kalbos veiksmai: užmegzti, tęsti ir užbaigti pokalbį; informuoti, pasakoti, apibūdinti. Kalbėjimas, kai kalbėjimo eiga numatyta arba aiškiai nuspėjama (aiškus žodinio bendravimo modelis)</p> <p>11.3.2.1.2. Klausymas Klausomų tekstų temos asmeninio, visuomeninio ir mokymosi konteksto, aktualios amžiaus grupei.</p> <p>11.3.2.1.3. Skaitymas Skaitymas atsižvelgiant į <i>tikslą</i> (estetiniam malonumui, mokymuisi, informacijai rasti, akiračiui plėsti ir kt.).</p> <p>Skaitymas atsižvelgiant į teksto paskirtį, pobūdį. Skaitymo rūšys: apžvalginis, detalusis, visuminis (pažintinis), atrankinis skaitymas.</p> <p>11.3.2.1.4. Rašymas Rašymo eiga: <i>planavimas, juodraščio rašymas, juodraščio svarstymas</i> (su draugais ir (arba) mokytoju), redagavimas, pateikimas.</p> <p>Tekstų žanrai: <i>rašinyš, laiškas, instrukcija, žinutė, kvietimas, skelbimas, sveikinimas,</i></p>

	<p>Tekstas ir jo struktūra Teksto tipai: <i>pasakojimas, aprašymas.</i></p> <p>9.6.1.2. Literatūros ir kultūros pažinimas</p> <p>Nagrinėjamų kūrinių problematika ir vertybės W. Zahorski. Podania i legendy wileńskie (2 –3 tekstai pasirinktinai). Klasikiniai ir šiuolaikiniai lenkų ir pasaulinės literatūros autorių kūriniai: Senovės graikų mitai: <i>Demeter i Kora, Prometeusz, O królu Midasie.</i></p> <p>Eilėraščių <i>deklamavimas</i>. Poezijos arba prozos ištraukų mokymasis atmintinai.</p>	<p>rašinėlis; <i>kūrybiniai bandymai: pasaka, sakmė, padavimas, eilėraštis.</i></p> <p>Teksto tipai: <i>pasakojimas, aprašymas</i></p> <p>11.3.2.3.2. Skaitomi ir aptariami tekstai.</p> <p><i>Literatūra kaip išmonė.</i> Lietuvių tautosakos kūrinių (mitų, sakmių, pasakų, smulkiosios tautosakos ir kt.) išmonė. Lietuvių dievai ir mitinės būtybės.</p> <p><i>Poezija, eilėraštis kaip savitas kalbėjimas.</i> Eiliuota kalba. Eilėraščių interpretavimas: <i>deklamavimas</i>, raiškūs skaitymas kaip prasmės perteikimo būdas.</p>
--	---	--

Mokinių pasiekimų kontrolė ir vertinimas¹

Mokinio darbo ir jo pasiekimų vertinimas turi būti sistemingas, diferencijuotas² ir turėti tęstinumą. Vertinant reikėtų atsižvelgti į gebėjimų prieaugį, įsitikinti mokytojo taikytų metodų veiksmingumu. Pažymys visų pirma turi atspindėti mokinio žinių įvaldymo bei gebėjimų lygį, įpareigoti jį sistemingai dirbti ir suteikti mokytojui informacijos apie efektingai taikytinus mokymo metodus ir darbo organizavimą.

Rugsėji siūloma surengti diagnostinį testą, kad būtų galima nustatyti eventualius pagrindinės mokyklos ar žemesnės klasės trūkumus mokymo procese, mokinių žinių ir gebėjimų lygio skirtumus bei apmąstyti galimybes ir taikytinus metodus ir metodinius būdus, kaip tuos skirtumus išlyginti.

Per mokslo metus rekomenduojama nuosekliai ir planingai kontroliuoti ir vertinti mokinio darbą įvairiomis vertinimo formomis. Siūlomi tokie vertinimo aspektai:

- kelis literatūrinius rašinius per semestrą užduoti parašyti namuose ir 2 -3 rašto darbus klasėje. Šie darbai turėtų atitikti kultūrinę edukaciją ir patikrinti mokinio pajėgumo lygį;
- kontroliniai darbai, literatūros ir kalbos testai. Jie privalo būti diferencijuoti ir tikrinti mokinių praktinius gebėjimus remiantis gautomis žiniomis;

¹ Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos Vilnius, 2008, p. 461 arba Vertinimo lentelės 5-6 kl., 7-8 kl., 9-10 kl.

² Daugiau apie vertinimo būdus galima rasti lietuvių gimtosios ir valstybinės kalbos Metodinėje medžiagoje, *Vertinimo nuostatos ir būdai*. Arba *Ko reikia šiuolaikiniam mokytojui?...* Vilnius, 2008 arba Vertinimo samprata, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2004 m. vasario 25 d. įsakymu Nr. ISAK- 256 (žin., 2004, Nr. 35- 1150).

- skaitomo teksto suvokimo užduotys. Tai mokinio savarankiškas darbas su nežinomu tekstu (mokinys įvardija literatūros kūrinio žanrą, iškelia pagrindines problemas, daro išvadas, pertvarko tekstą ir t.t.). Toks darbas su tekstu patikrina, kaip mokinys visais aspektais suvokia tekstą, įvertina mokinio gebėjimus analizuoti ir interpretuoti;
- diferencijuotos rašybos ir skyrybos užduotys. Mokinių darbo nuolatinė kontrolė, namų darbų ir praėjusios pamokos žinių tikrinimas, užrašų sąsiuvinuose kontrolė;
- ilgesnių žodinių pasisakymų vertinimas (viešosios kalbos rengimas, eilėraščių deklamavimas, sukauptos informacijos pristatymas);
- aktyvumo pamokoje įvertinimas.

Vertinimas neprivalo būti išreikštas pažymiu pagal įprastą skalę: mokytojas taip pat įvertina mokinį suteikdamas mokiniui informaciją apie jo pasiekimus, kalbėdamasis su mokiniu, kokiais būdais jis gali pašalinti iškilusius sunkumus, stiprinti mokinio motyvaciją jį girdamas per pamoką, parašęs kruopščiau ir jam palankią recenziją, kurioje nurodo jo silpnąsias ir stipriąsias darbo puses.

Vertinimo stresas dažnai būna toks stiprus, kad kartais galima mokinio naudai apsiriboti žodiniu įvertinimu, retkarčiais suteikiant mokiniui galimybę perrašyti darbą arba geriau pasiruošti pamokai ir nebausti jo žemu pažymio balu. Vertinimo galimybių yra nemažai: mokytojas, pažįstantis mokinius, visada turi pakankamai galimybių kartkartėmis individualiai atsižvelgti į mokinių individualų vertinimą, valdyti mokinius, kad maksimaliai lavintų jų gebėjimus.